Erfgoedvereniging Heemschut
Commissie Amsterdam
Korenmetershuis
Nieuwezijds Kolk 28
1012 PV AMSTERDAM
amsterdam@heemschut.nl

Aan het Dagelijks Bestuur van Stadsdeel Centrum
postbus 202
1000 AE AMSTERDAM

Amsterdam, 18 mei 2020

betreft: **verzoek monumentenstatus voor de cluster woningen en bedrijfsruimten Palmdwarsstraat 1-37, 39-81 en 16-42, Palmgracht 37, Palmstraat 55-57, 61-65 en 44-48, Willemsstraat 152-154, Goudsbloemstraat 74-76 en 2e Goudsbloemdwarsstraat 13**

Geachte leden van het dagelijks bestuur,

Aandacht en waardering voor de jongste, moderne bouwkunst is nog niet vanzelfsprekend. In de afgelopen jaren is door de rijksoverheid en de gemeente Amsterdam veel aandacht geschonken aan het erfgoed van de wederopbouwperiode, de jaren 1940-1965. Heemschut Amsterdam kijkt nu verder en vraagt aandacht voor het belang van de architectuur uit de periode na 1965, de jaren 1966-1990. In deze periode maakt Amsterdam een enorme ontwikkeling door. Zo komt bijvoorbeeld de stadsvernieuwing goed op gang, waarbij er na veel protest steeds meer aandacht komt voor de inspraak van buurtbewoners en het behoud van de stedelijke structuur. Daarnaast worden er spraakmakende kantoorprojecten gerealiseerd. Ook ontstaan nieuwe architectuurstromingen als het postmodernisme en het organische en ecologische bouwen. Hoewel deze periode van grote architectuur- en cultuurhistorische betekenis is voor de stad hebben de meeste bijzondere gebouwen uit deze periode nog geen enkele vorm van bescherming. Slechts een enkel pand is monument. Na dertig tot veertig jaar zijn de gebouwen echter aan renovatie toe en wordt er vaak snel over sloop gesproken. Heemschut heeft een lijst opgesteld van 65 bouwwerken die representatief zijn voor de Post '65-periode en vervolgens de gemeente verzocht om te komen tot een actief beleid voor het behoud van het Post '65-erfgoed. Omdat dit beleid er nog niet is en wij met de ene na de andere sloopmelding worden geconfronteerd zetten wij nu in op een snelle bescherming van de belangrijkste gebouwen uit de periode.

Heemschut verzoekt u daarom de cluster woningen en bedrijfsruimten Palmdwarsstraat e.o. in de Jordaan aan te wijzen tot gemeentelijk monument. Wij vragen u om op korte termijn de aanwijzingsprocedure te starten conform de vigerende erfgoedverordening.

Erfgoedvereniging Heemschut
Commissie Amsterdam
Korenmetershuis
Nieuwezijds Kolk 28
1012 PV AMSTERDAM
amsterdam@heemschut.nl

inleiding

Deze cluster woningen en bedrijfsruimten is tussen 1972-1977 ontworpen door Aldo van Eyck en Theo Bosch en gerealiseerd in 1979-1981 in opdracht van het Gemeentelijk Woningbedrijf (thans Ymere).

Omstreeks 1970 was de Jordaan ernstig verwaarloosd en in verval, zo waren er veel open gaten en onderstukken. Vanwege zijn betrokkenheid besloot Theo Bosch, gestimuleerd door zijn docent Piet Blom, zijn afstudeerproject aan de Academie van Bouwkunst aan een stadsvernieuwingsplan voor een deel van de Jordaan te wijden.[1] Hij werd benaderd door projectontwikkelaar F.J. van der Meijden, die het architectenbureau van Bosch en Van Eyck opdracht gaf een bouwplan voor de Palmdwarsstraat e.o. te ontwikkelen. Het ontwerp voor 50 premiewoningen en 22 bedrijfsruimten kreeg Van der Meijden echter financieel niet rond en in 1975 vroeg hij de gemeente de realisatie van het plan over te nemen. Na lang wikken en wegen besloot het gemeentebestuur, dat kort daarvoor een conserverend bestemmingsplan voor de Jordaan had vastgesteld waarin dit bouwplan goed paste, dat inderdaad te doen. Men wilde laten zien dat het gemeentebestuur zich serieus wilde inzetten om de door vele partijen gewenste en noodzakelijk geachte stadsvernieuwing grondig aan te pakken. Na overleg met de Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties werd het Woningbedrijf als opdrachtgever aangewezen.[2] Mede dankzij de combinatie van woon- en bedrijfsruimten kreeg het plan in 1977 het predicaat 'experimenteel' van de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening en werd extra subsidie beschikbaar gesteld.

beschrijving project

Het uiteindelijke complex bestaat uit 50 sociale huurwoningen en 13 (oorspronkelijk 22) bedrijfsruimten verdeeld over vier bij elkaar gelegen gaten in het noorden van de Jordaan. De als een aaneenschakeling van afzonderlijke panden ontworpen bebouwing herstelt de hoeken van vier verschillende bouwblokken, waarbij zorgvuldig de oude rooilijnen zijn aangehouden. Elk pand bestaat uit een bedrijfsruimte op de begane grond en een of twee boven elkaar gelegen woningen. De bedrijfsruimte heeft aan de voorzijde een grote verdiepingshoogte en – splitlevel – aan de achterzijde een verdiepte begane grond en insteekverdieping. De bovenste woning is een maisonnette; de woningen worden ontsloten door een galerij aan de achterzijde, gelegen binnen het bouwvolume, die toegankelijk is via een tegen de zijgevel van het hoekpand geplaatste, gedeeltelijk overdekte, trap. Door toepassing van maisonettes kon het aantal galerijen beperkt blijven. De hoekoplossing is min of meer standaard en komt of vijf hoeken voor, alleen de hoek Goudsbloemstraat/2e Goudsbloemdwarsstraat is afwijkend. De oriëntatie van de voorgevels en de plaatsing van de trap houdt overigens geen rekening met de hiërarchie tussen gracht, straat en dwarsstraat. Dat is wel het geval met de bouwhoogte, in de dwarsstraten zijn de op die straten georiënteerde panden een verdieping lager dan die aan de gracht en de langsstraten.

Er is binnen de 50 woningen een grote differentiatie in grootte bereikt, er zijn twee-, drie- en vierkamerwoningen, met het accent op de laatste omdat er in de Jordaan al veel kleine woningen

Erfgoedvereniging Heemschut
Commissie Amsterdam
Korenmetershuis
Nieuwezijds Kolk 28
1012 PV AMSTERDAM
amsterdam@heemschut.nl

waren. Binnen een smalle beukmaat van 4,50 m zijn goede plattegronden ontworpen. De maisonnettes hebben een woonkamer aan de straatzijde en een keuken (die desgewenst afgesloten kan worden) aan de galerij, op de bovenverdieping een grote en twee kleine slaapkamers onder een gebogen kap. De trap is open op de woonlaag en zorgt daardoor voor een ruimtelijk effect. De woonkamers hebben aan de straat een pui met in het midden een Frans balkon en (op de een na bovenste verdieping) over de gehele gevelbreedte een schuin geplaatste glasstrook. Om te voldoen aan de in het bestemmingsplan voorgeschreven maximale bouwhoogte (straatbreedte plus één meter) werd de bovenste verdieping teruggelegd. Bij andere invulprojecten wordt dan vaak ter plaatse de buitenruimte (dakterras) gemaakt, hier zijn die zo veel mogelijk aan de achterzijde gecreëerd en is de sprong dus benut voor extra lichtinval in de woonkamers. Buitenruimten zijn de balkons aan de achterzijde, terrassen op het dak van de begane grond en hier een daar een verbreding van de galerijen. Ze zijn vanaf de straat niet zichtbaar en verstoren daardoor niet het karakteristieke gevelbeeld. De binnenterreinen zijn voor zover mogelijk opgeschoond van bebouwing. Vanwege de gevelsprong met glasstrook moest voor de voorgeschreven hijsbalk een andere plaats worden gezocht. Ze zijn aangebracht in de zijgevels boven de buitentrappen, zodat toch de meeste bewoners hiervan gebruik kunnen maken. Het lijkt een onbelangrijk detail, maar is tekenend voor de zorg die aan het gehele project is besteed.
De woningbergingen zijn gesitueerd aan de achterzijde of tussen de bedrijfsruimten op de begane grond (er zijn geen kelders of souterrains) en goed vanaf de straat bereikbaar. Zo zijn er aan de straat nergens gesloten gevels. Elk pand heeft tenminste een entree aan de straat; ter plaatse van de toegang van elke bedrijfsruimte is een portiek gecreëerd. De pandsgewijze ontsluiting zou overigens pas veel later in de Welstandsnota (2013) worden voorgeschreven voor het Centrum en andere oudere stadsdelen. De bedrijfsruimten zijn ook goed bruikbaar als winkel, kantoor en atelier.

Het complex verkeert nog vrijwel in originele staat. Enkele bedrijfsruimten zijn blijkbaar samengevoegd en soms veranderd in appartementen; de galerijen zijn later boven aan de trap afgesloten, maar omdat die plaats nauwelijks opvalt is dit niet storend. Ook zijn inmiddels enkele appartementen verkocht.[3]

experimentele woningbouw
"Het experimentele karakter van het plan is gelegen in de 'organische' inpassing van de woningen in deze bij uitstek moeilijke situatie. Daarbij is ingespeeld op de plaatselijke karakteristieken. Genoemd worden daarbij het krappe bouwterrein en de smalle straten, met alle aandacht voor kenmerkende aspecten als kleinschaligheid, 'herbergzaamheid' en afwisseling. Ook worden vermeld de verwevenheid van de functies en de woningdifferentiatie. De vormgeving is karakteristiek en de hoekoplossingen zijn architectonisch bijzonder knap."[4]

architect
Het uiteindelijk gebouwde project staat op naam van Theo Bosch (1940-1994); medewerkers aan dit

Erfgoedvereniging Heemschut
Commissie Amsterdam
Korenmetershuis
Nieuwezijds Kolk 28
1012 PV AMSTERDAM
amsterdam@heemschut.nl

project waren naast Aldo van Eyck, Lucien Lafour en Guus Knemeijer. Enkele jaren eerder had het bureau van Van Eyck en Bosch een stadsvernieuwingsproject in Zwolle gerealiseerd, dat qua inpassing, kleinschaligheid en woningdifferentiatie enigszins vergelijkbaar is. Toch hebben beide projecten qua architectuur een geheel eigen karakter. Theo Bosch zou hierna nog veel stadsvernieuwingsprojecten, waaronder diverse in Amsterdam, ontwerpen. Daarin is een zekere ontwikkeling te zien, maar treffend is dat zijn eerste projecten op alle aspecten, van stedenbouwkundige inpassing, architectuur, woningplattegronden en differentiatie tot efficiëncy, al goed scoorden.

belang

Voor het bureau van Van Eyck en Bosch is de cluster Palmdwarsstraat één van de belangrijkste eerste projecten, die hem niet alleen bekend maakte maar ook veel navolging heeft gevonden. Ongeveer tegelijkertijd kwam op het Bickerseiland het door Paul De Ley en Jouke van den Bout ontworpen stadsvernieuwingsproject tot stand. (Paul De Ley was overigens ook betrokken bij het project in Zwolle van Van Ecyk en Bosch.) Op het Bickerseiland hebben de architecten in nauw overleg met buurtbewoners (dat was in de Jordaan niet het geval) ook een kleinschalig en goed op de omgeving aansluitend complex van woningen en kleine bedrijfsruimten ontworpen. Het was een reactie op de hier geplande grootschalige nieuwbouw. Beide projecten – in de Jordaan en op het Bickerseiland – zorgden voor een omslag in het denken over stadsvernieuwing, van kaalslag en grootschalige nieuwbouw naar behoud en herstel gecombineerd met kleinschalige vernieuwing (oftewel bouwen voor de buurt). Daarmee zijn deze projecten van groot belang geweest voor de stadsvernieuwing en –ontwikkeling sinds de jaren '70.

De actualiteitswaarde in is de *Verkenning Post 65* als volgt geformuleerd. "De waarde voor de hedendaagse opgave zit hem – net als bij het project Onder de Bogen in Zwolle – in het ontwerpen van de woningen en openbaar/privé-overgangen die zeer zorgvuldig tot stand zijn gekomen. Ook vanwege de inpassing in de binnenstedelijke context van Amsterdam, herhaling van elementen die voor herkenbaarheid zorgen en oorspronkelijk bedoelde mix van functies dient het project als inspiratiebron voor actuele opgaven."[5]

De cluster Palmdwarsstraat e.o. is monumentwaardig om de volgende redenen.

- Stedenbouwkundig en architectonisch als belangrijk toonaangevend stadsvernieuwingsproject dat mede gezorgd heeft voor een omslag in het denken over stadsvernieuwing.
- Als belangrijk vroeg werk van het architectenbureau van Aldo van Eyck en Theo Bosch, en van de laatste in het bijzonder.
- Als goed voorbeeld van typerende stadsvernieuwingsarchitectuur uit de periode Post '65.[6]
- Het complex is bovendien goed onderhouden en nog vrijwel in de oorspronkelijke staat.

De cluster Palmdwarsstraat e.o. is nog niet gewaardeerd op de Waarderingskaart architectonische

Erfgoedvereniging Heemschut
Commissie Amsterdam
Korenmetershuis
Nieuwezijds Kolk 28
1012 PV AMSTERDAM
amsterdam@heemschut.nl

en stedenbouwkundige kwaliteit en geniet daardoor momenteel geen bescherming. Met de aanwijzing tot gemeentelijk monument kan worden gewaarborgd dat deze bijzondere bebouwing in de huidige goed bewaarde staat behouden blijft.

Indien er behoefte is aan een toelichting op deze brief dan vernemen wij dit graag.

Namens de commissie Amsterdam van Heemschut,
met vriendelijke groeten,

i.o.

Norman Vervat (voorzitter) en Paul Meijer (secretaris)

bijlage

[1] M. Teunissen, *Theo Bosch 1940-1994. Knokken voor de stad,* deel 2 *Architectuur en stedenbouw 1964-1980,* Rotterdam: BONAS, 2006, p. 39-43.
[2] L. Delfgaauw en D. Overwater, *Van Concordia tot Lucky Luyk. 31 voorbeelden van gemeentelijk woningbeheer in Amsterdam*, Amsterdam 1985, p. 110-112.
[3] Zie ook: R. Brouwers, 'Een mirakel in de Jordaan. Een plan voor de bouw van woningen en winkels van Aldo van Eyck, Theo Bosch, Lucien Lafour en Guus Knemeijer', in: *Wonen-TA/BK* 1973, nr. 1, p. 9-21; H. de Haan en I. Haagsma, *Stadsvernieuwingsgids van Amsterdam*, Amsterdam 1985, p. 61; *Sociale woningbouw Amsterdam 68 – 86*, Amsterdam: Gemeentelijke Dienst Volkshuisvesting, 1986.
[4] M. Barzilay, R. Ferwerda en A. Blom, *Predicaat experimentele woningbouw 1968-1980. Verkenning Post 65*, Amersfoort: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2018.
[5] Zie noot 4.
[6] *Post '65 architectuur 1966-1990 in Amsterdam*, Heemschut 2018.

Gevel Palmdwarsstraat

Doorsnede

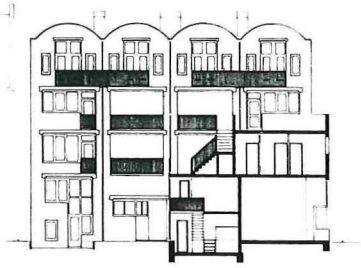

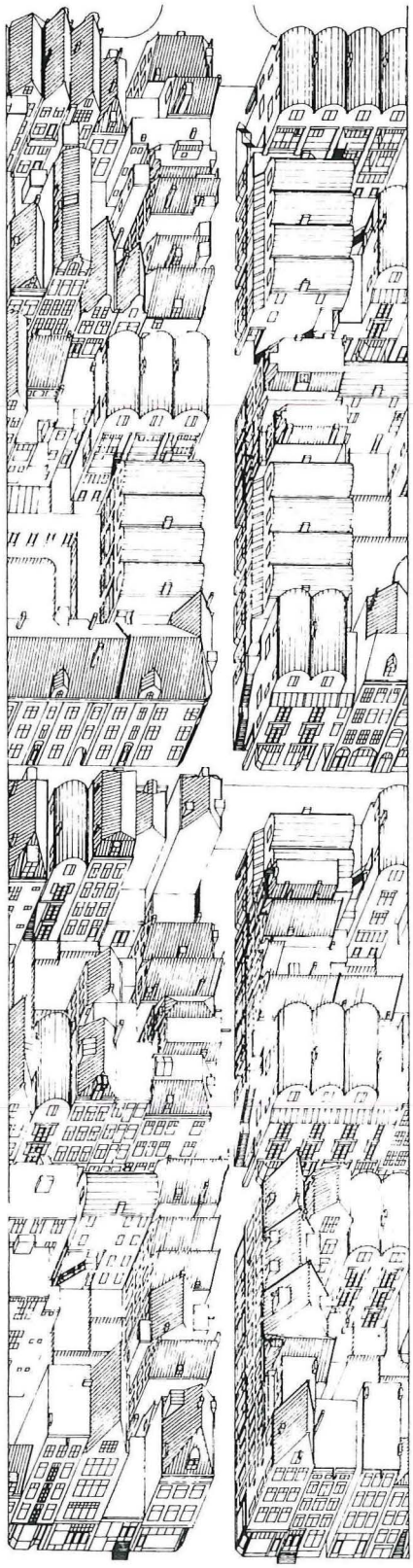

Isometrie
Hoek Palmdwarsstraat - Palmstraat

